

Водата на Воголея

Образец на късната философска и есеистична проза на Цветан Стоянов, изповедално насочен към природата, отчуждението, лудостта и старостта, независимо че авторът едва е навършил 39 години. В центъра на това философско есе е понятието спокойствие, ключово за Цветан-Стояновата мисловна нагласа (срв. неговата повест „Над твоя дом спокойствие“ (1967), където заглавието е цитат от стихотворение на Николай Лилиев). Текстът е от 1969 г. и не е завършен, въпреки съществуващите множество ръкописни варианти. Машинопис от архива на Цветан Стоянов, собственост на ©Тони Николов. Публикува се за първи път.

1.

Тук е съвсем *спокойно*, много е хубаво за човек, който иска да е *спокойно*, но аз лично не съм убеден, че бих могъл да се спася от *това*, освен ако не си почина страшно гълго, с години и десетилетия и стигна до старостта – старостта изглежда е по-равнодушна към резките *Срутвания* и *Изчезвания*, тя внимателно, многозначително и едва ли не хитро ги приема, като ги пренебрегва – но до старостта има още доста време.

Може би ние затова и живеем с такъв устрем – нагяваме се, че ще стигнем старостта с цялата ѝ многозначителност и хитрост.

А може би и старостта е същото, и ние погрешно смятаме за равнодушие нейното втвърдяване на кожата и за пренебрегване нейната липса на избор, тъй като тя няма какво друго да прави освен да пренебрегва, следователно превъзходството ѝ е принудено и не е никакво превъзходство.

В такъв случай нашият устрем към старостта е напразен – той не води към спасение, а само към прикриване на предишното заг втвърдената кожа и липсата на избор, което би било жалко и дано не е така – но по този въпрос е безсмислено да се говори, готовогава, както казах, има доста време, а аз лично съм убеден, че не мога да се спася от *това*.

В такъв случай резките *Срутвания* и *Изчезвания* ще ни гебнат непрекъснато.

Макар че от друга страна тук е съвсем *спокойно*, тук *спокойствието* има чисто физически свойства, то влиза в мозъка като инжекция. Искам да кажа, че *спокойствието* не е само някаква елементарна тишина, нито пък само душевно състояние, а се е превърнало в определен предмет, все едно, че вземаш цветовете и линиите на хребета, и *водата*, и отсъствието на човешки същества, и самата природност като най-общо чувство за всички гореизброени явления и, разбира се, преди всичко *водата*, *водата* първо, съвсем *спокойната* и тихата, и гладко сияеща *вода* – вземаш ги и ги нагласяш при себе си. Тогава ти и *спокойствието* сте като две лежащи едно до друго тела, които се допират и общуват. Аз много обичам тъкмо това *спокойствие*. Аз много обичам да е тихо и *спокойно*, и да се допирам над *спокойствието*, защото то единствено ме *успокоява* – и вие напразно се усмихвате и смятате, че тук има повторение или банална мисъл; тъкмо това *спокойствие* като нещо външно в началото, след допира влиза в мозъка и произвежда душевно състояние. Тези две неща, колкото и да са близки и свързани, не бива да се смесват.

Ако ние отречем *спокойствието* като нещо външно, то би значило, че *спокойствието* зависи от нас и можем, когато искаме да го произведем от само себе си – а опитът доказва обратното. Колко пъти сме искали, но не можем да го произведем! Аз протестирам срещу разбирането на *спокойствието* само като душевно състояние.

Не, *спокойствието* е извън искането ни и трябва да го търсим, да го намираме и да го нагласяме при нас, то е в цялата гореизброена предметност и природност и преди всичко във *водата*. Нужна е *вода*, гладка и леко сияеща. Не се самозабравяйте, че можете да минете без нея – не се лъжете, че тя зависи от вас и че вие сте господари на състоянията си. *Водата* произвежда *Спокойствието* като нещо външно и то вече произвежда душевното състояние.

Коленичете и благодарете на *Водата*!

Макар че, от друга страна, пак ще повторя – аз лично не бих могъл да се спася от *това*. В миналото аз дълго съм живял по време на *Рушенето*. *Рушенето* не само ме е карало да се страхувам и

да страдам, то ме е образувало, изваяло, усъвършенствало, или по-точно осакатило. То, както се казва, е сложило своя жесток отпечатък и аз го смъртта си ще го нося. Аз нося *Рушенето* в гушата си като определен ъгъл на изкривяване. Мен постоянно ме обзема ужас от резките *Срутвания* и *Изчезвания*, обзема ме ужас, че отпечатъкът на *Рушенето* не е само отпечатък, а и предчувствие, че той е знак сложен отнапред, за нещо, което предстои нататък, предупредителен и зловец. Ако е така, *Рушенето* е не само минало, а и бъдеще, поставено за назигане в миналото, и моят ужас, гори отделно взет, представлява второ допълнително *Рушене* – *Рушене* от това, че ще се *руши*, ужас от ужаса. Така през ъгъла на изкривяването самото време бива изкривено, почти престава да съществува, понеже е еднакво, няма разлика между частите му. През цялото време е *рушително*.

Убеден съм, че не ще се спася от *това*.

А иначе тук е *спокойно* и не бих могъл да мечтая за по-добро място – колкото го мястото, то е най-доброто, което би могло да се намери на тази земя, с *водата* и всичко останало, така че аз нямам никакви оплаквания срещу него и съм освободен от грижата, която при други обстоятелства постоянно ни яде отвътре: да се местим от точка на точка, да променяме и проверяваме точките с надеждата, че ще получим облекчение. С това аз съм свършил, аз вече не искам да се местя в никаква друга точка. Аз, така да се каже, съм разрешил своя пространствен проблем. Тук е съвършеното място от гледище на човешките възможности и преди всичко с *водата*. После стаите са много светли, без да са натъкани със светлина и от друга страна без пълзящи сенки в ъглите гори през облачните дни, после те смътно напомнят детски стаи – аз открих тази особеност преди няколко дни, когато изведнъж си спомних детството, игрите, ученето на уроците, часът на събуждането, един слънчев лъч, който пробива завесата, стига до моето легло и милион пращинки се въртят в лъча. Разбира се, приликата не е буквална – стаите напомнят детството само смътно, като настроение, те само носят подобен вид *спокойствие*. При това от балкона *водата* е толкова приятна за гледане, че мога да стоя с часове и да я наблюдавам, тъй като нищо не става по нейната повърхност и тъкмо защото нищо не става – да я

наблюдавам и да се отпускам, и почти да губя съзнание за себе си, все едно, че заспивам, че съм застанал на границата между последното изчезващо съзнание за себе си и съня. *Водата* наистина е най-хубавото. Всички ние благодарим на *водата*.

2.

Кои сме, въпреки, ние? Ако може да се отговори с една дума, ние сме просто уморени. Ние сега си почиваме, стигнали сме готам, че трябва да си почиваме страшно дълго, чак до старостта – тогава може би отново ще се върне нашата енергия. Не мислете, че тук има нещо груго, което се прикрива или заобикаля с меки изрази – ние сме просто уморени и трябва да си почиваме. Затова ѝ стоим в тези стаи, затова и наблюдаваме *водата* или се разхождаме край *водата*. Ние искаме да изхвърлим *Рушенето* от главите си, всички видове *рушене*, включително и последния вид – *рушенето*, че ще се *руши*.

Ние не сме луди. Аз много съм мислил по този въпрос и вече съм наясно – не само, защото лекарите твърдят същото, а и по своя собствена логика. Ние разбираме, че не сме добре, което лудите не разбират. Лудите винаги се смятат добре, лудите не са уморени и нямат нужда да си почиват. Тях ги загържат насила, за да им дадат *спокойствие*, а ние сме дошли тук сами и сами се стремим към *спокойствие*. Не говоря това, за да се оправдавам – може би дори за лудите е по-добре, че са луди, може би те в някои отношения имат предимства пред нас, но не бива да се смесват понятията. От друга страна пък като изтъквам по-горното, съвсем не искам да кажа, че бих се радвал да съм луд, каквито и предимства да имам – напротив, бих бил твърде нещастен, най-малкото, бих бил сега нещастен, ако знаех, че по-късно ще бъда луд. И това е още едно доказателство какви сме ние, щом като лудостта за нас е нещастие и щом бягаме от нея. Ако бяхме наистина луди, нямаше да е така, защото никога не бяга от собствената си същност, дори лудостта не може да бъде толкова противоестествена, че да отрича себе си. Същото твърдят и лекарите, които най-сетне са специалисти в тази област и бихме могли да им се доверим, доколкото изобщо можем да се доверим на науката. И те казват, че не сме луди, а

че сме само зле с нервните си, което още веднъж потвърждава моите гуми.

Да си зле с нервните си не значи нищо друго освен да си уморен, няма друга умора освен умората на нервните, те са които не могат да издържат претоварванията и разните *Срутвания* и *Изчезвания*, иначе останалата част от тялото издържа всичко.

Освен това да си зле с нервните си значи да не си добре – а, както казах вече, ние добре разбираме, че не сме добре. Следователно има и второ покритие между твърденията на лекарите и моите гуми, но не защото моите твърдения повтарят гумите на лекарите, а защото по своята собствена логика достигат до общата истина. Аз съм мислил много по този въпрос. Аз дори бих гръзнал да заявя нещо повече – ние не само, че не сме луди, но и никога при никакви обстоятелства не бихме могли да полудеем. Щом сме стигнали готам, че трябва да почиваме страшно дълго, ние вече сме доказали, че сме от другия основен тип, понеже по начало има два основни типа: едни, които полудяват и едни, които са просто уморени, или са зле с нервните си – вече бе изтъкнато, че това са синоними. Излишно е да припомняме, че нашият случай е вторият и то определено вторият. Първият случай – на тези, които полудяват – намира *спокойствие* в лудостта, докато на нас такава *спокойствие* не ни е дадено, за сметка на което ние имаме своя цялостен разум и търсим *спокойствието* на по разумни начини – и главно като си почиваме страшно дълго. Разбира се, както вече много пъти имах възможност да отбележа, за нас придобиването на *спокойствието* съвсем не е сигурно, то е свързано с много време, усилия и така нататък, и, и изобщо е много по-несигурно, отколкото при лудите. Тук е и едно от предимствата, които лудите имат пред нас и за които също стана гума по-горе. Колко бързо придобиват те своето *спокойствие* – действително те обявяват война на света, беснеят и буйстват, но вътре са в мир в себе си.

Лудостта е усилие на плътта и хармония на гушата. Лудостта е еднствената, която не се страхува от *Рушенето* – самата тя дейно се включва в него и то вече не я плаши. Тя преодолява *Рушенето* като му помага, тя става негов агент и се сближава с него чрез общата им цел. Това също е предимство – докато ние сме просто уморени и определи умората си трудно възприемаме

каквото и да било. Ние чакаме и разчитаме, че ще си починем страшно дълго, но *Рушенето* постоянно ни напада, прави ни страхливи и отбранителни – ние не можем да се спасим от *това*. Макар че може би всички тези съображения са само илюзия и в лудостта също няма *спокойствие*, и ние я идеализираме само, защото ни е чужда, защото знаем, че сме от другия основен тип, а всеки основен тип идеализира противния тип. Може би в лудостта се запазва *Рушенето* като постоянен враг, ужаса, че ще се *руши* – ние не знаем как е точно и нямаме средства да узнаем. Това не го знаят дори и лекарите, въпреки че са специалисти в тази област, понеже няма как да се преселят вътре в лудите и да установят какво точно става там.

Лудостта е като смъртта, от нея не се връщат обратни сигнали към нормалния разум. Както не се знае има ли загробен живот, така и не се знае дали лудите придобиват желаното *спокойствие*. Представете си, че при цялата си самотоволна видимост те също не могат да се спасят от *това*, може би е тъкмо обратното – лудостта е пълното *Рушене*.

Рушенето, което вече не среща никаква съпротива и вилнее, както си иска, триумф на мръсния противник, оскверняване на цялата човешка територия, чисто *Срутване* и *Изчезване*. Тогава лудостта няма никакви предимства. По дяволите лудостта! Ние не само, че никога не можем да полудеем, но и не искаме да полудяваме, лудостта, пак ще повторя, за нас е нещастие. Все пак нека сме признателни на съдбата, че сме се родили от другия основен тип, че сме само уморени – и дори да си почиваме страшно дълго и да чакаме, да чакаме, да чакаме, без да придобием *спокойствие*, да чакаме, без да можем да се спасим от *това*, пак е по-добре, пак сме запазили нещо свое, което да противопоставим на *Рушенето*.